

İNGİLTERE VİCTORİA AND ALBERT MÜZESİNDE BULUNAN KÜTAHYA ÇİNİ KAROLARININ İNCELENMESİ¹

*Can GÖKÇE**

Özet

Türk çini sanatının en güzel örnekleri Osmanlı dönemine rastlamaktadır. Çiniciliğin saray sanatı olarak devam ettiği İmparatorlukta , Kütahya'da önemli çini üretim merkezlerinden olmuştur. İznik yetişemediği ya da saray sanatı dışında eserlerin üretilmesi gerektiğinde Kütahya ön plana çıkmıştır.

Türkiye'de 18. ve 19. yüzyıllarda üretilmiş Kütahya Çinilerini müzelerimizde, özel koleksiyonlarda görebilmemiz mümkündür. Aynı zamanda dünyada da özel koleksiyonlarda ve müzelerde birçok Kütahya çini örnekleri ile karşılaşmaktayız. Victoria & Albert Müzesi'de bunlardan bir tanesidir. Yetmiş bin seramik eserin korunduğu müzede farklı kültürlere ait birçok eser sergilenmektedir. Ayrıca Victoria & Albert Müzesi'nde altmış sekiz adet Kütahya Çinisi incelenmiştir. Bunların içerisinde altı adet duvar çinisi bulunmaktadır. Yurt dışı siparişleri için hazırlanan bu karolar bitkisel, madalyon ve melek tasvirli çok özel örneklerdir.

Müze de bulunan Kütahya Çinilerine ilişkin tanımlamalar incelendiğinde, eserler ile ilgili fiziksel tanımlama bilgilerinin eksikliği dikkati çekmiştir. Yazıda eserlerle ilgili bilgiler, müze bilgilerine sadık kalınarak verilmiştir. Fakat ölçü ve renk bilgileri dışında motifler hakkındaki geleneksel terimler ve yorumlamalar düzeltilmiştir. Bu eserlerin desenlerini açıklayacak yeterince kaynak olmadığı için, desen kompozisyonlarının ve motiflerin tanımlarının bilinmemesine neden olmuştur.

Sonuç olarak müzedeki Kütahya çini eserlerin altı adedi, bünye, kullanım alanları, renk, desen ve kompozisyon özellikleri açısından incelenmiştir. Türkiye'de daha önceden görülmemiş örnekleri belgelendirerek araştırma tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kütahya, Çini, Seramik, Victoria And Albert Müzesi, Sıraltı Dekor*

¹ Bu makale 15-18 Kasım 2012 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Yöresel Ürünler Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Abstract

The most beautiful samples of Turkish tiles and ceramics art coincide with Ottoman period. In the empire in which ceramics continues as palace art, Kütahya have been an important centre where tiles and ceramics production occurs. When İznik tiles and ceramics have not been completed or handiwork apart from the palace art needs to be produced, Kütahya stood out.

We can see Kütahya tiles and ceramics produced in 18th and 19th centuries in Turkey in museums and special collections. Victoria&Albert Museum is one of them. Moreover, sixty eight Kütahya tiles and ceramics have been analysed in Victoria&Albert Museum.

When the descriptions of the Kütahya tiles and ceramics in the museum are analysed, lack of physical description information of the handiwork can be pointed out. The information about the handiwork in writings is given stick to the museum information. However, traditional terms and comments about the motifs apart from the size and colour information are edited.

As a result, six of the Kütahya tiles and ceramics handiworks in the museum have been analysed in terms of structure, area of usage, colour, pattern and composition properties. The research has been completed by documenting the unseen samples in Turkey.

Keywords: Kütahya, Tile, Ceramic, Victoria And Albert Museum, Underglaze Decor

Victoria and Albert Müzesi dünyadaki dekoratif sanat eserlerini bünyesinde bulunduran en büyük sanat kuruluşlarından biridir. Tarih boyunca dekoratif sanatlar alanında üretilmiş en önemli örnekler bu Müzede bir araya getirilmiştir. Porselenler, seramikler, mobilyalar, ipekler, gümüşler, metal işleri, mücevherler, heykeller, antik paraların en değerlileri Victoria and Albert Müzesi'nin hazineleri arasında yer almaktadır. Kendi benzerlerine göre, çok daha eski ve sahip olduğu sanat eserleri açısından da dünyadaki en zengin müzelerden biri olarak kabul edilmektedir. (Bonython,, 2003)

Müze,1851 yılında gerçekleştirilen "Great Exhibition" (Büyük Sergi)'nin ardından, 1852 yılında, sanat eserlerine herkesin ulaşabilmesi, çalışanların eğitilmesi, İngiliz tasarımcılara ve sanayicilere ilham vermesi amacıyla kurulmuştur. Müze, 1857 yılında şu anda bulunduğu yere taşınmış ve "South Kensington Müzesi" adını almıştır.

Farklı dönemlerde üretilmiş metal işleri, mobilya, tekstil ve dekoratif sanat eserlerinin en iyi örneklerinin toplanması ile Müze'nin koleksiyonu hızla büyümüştür. Sanat ve tasarım tarihinin daha fazla ifade edilebilmesi için tablolar, tasarımlar, heykeller, baskılar gibi güzel sanat eserleri de toplanmıştır. (*Bonython,, 2003, s.256*)

20. Yüzyıl boyunca Müze kapsamındaki koleksiyonlar büyümeye devam etmiştir ve Victoria and Albert Müzesi dünyanın en büyük dekoratif sanatlar müzesi haline gelmiştir. Seramik, cam, tekstil giysi, gümüş, demir, mücevher, mobilya, heykel, resim, baskı ve fotoğraf koleksiyonları geçmiş zamanlardan günümüze kadar olan süreci kapsayan; Avrupa, Kuzey Amerika, Asya ve Kuzey Afrika kültürlerini yansıtmaktadır. (*ARTİST, "Victoria ve Albert Müzesi, Koleksiyon Oluşturma Süreci", 1980*)

Müze'deki yedi milyondan fazla objenin alımıyla ilgili belgeler, zenginlik açısından koleksiyonlarla eşit dereceye gelen bir kaynak yaratmaktadır. Victoria and Albert Müzesi'nin Merkez Kayıt Ofisi tarafından düzenlenmekte ve koordine edilmekte olan bu belgeler, Müze içindeki objelerle bağlantılarından çok ulusal önem içeren belgesel evraklardır. Bu belgeler sadece Victoria and Albert Müzesi'nin tarihini ve ulusal bir enstitünün koleksiyon politikasının kanıtlarını değil, aynı zamanda bir sanat pazarı tarihini ve 19. Yüzyıl ortalarındaki sanat alışverişini de sergilemektedirler.

Victoria and Albert Müzesi'nin ilk yöneticisi Henry Cole, müzenin herkes için bir sınıf olması gerektiğini belirtmiştir. Müze bugün ziyaretçilerine çalışma odaları, rehberli turlar, galeri faaliyetleri, dersler ve özel aktiviteler ile daha derinlemesine keşif yapma olanağı tanımaktadır.

Victoria and Albert Müzesi, dünyadaki en büyük ve en kapsamlı seramik koleksiyonunu yıllar içinde oluşturmuştur. M.Ö. 3500 yılından günümüze kadar üretilen seramik eserlerini kapsayan bu koleksiyon, özellikle Asya, Orta Doğu ve Avrupa seramikleri açısından zengindir. (<http://www.vam.ac.uk/content/articles/t/the-formation-of-the-ceramics-collections/>)

Yedi yıl önce, koleksiyonun güvenliği konusundaki endişe nedeniyle, Victoria ve Albert Müzesi Seramik galerileri halka kapılarını kapatmıştır. Müze'nin seramik koleksiyonunun sergilenmesi için 1909'da ortaya atılan amaçla birlikte, galeriler geçen süre zarfında oldukça az değişim göstermiştir. Eski sergi alanları ve sergiler günümüz müze ölçütlerine uymamıştır ve ziyaretçilerin de beklentilerini karşılayamaz duruma

gelmiştir. 2005 yılında Victoria and Albert Müzesi, gelecek nesillere araştırma ortamı ve yarar sağlamak amacıyla, bir kez daha dünyanın en kapsamlı seramik koleksiyonunu güvenceye almak amacıyla galerileri yeniden düzenleme ve yeniden sergileme kararını almıştır. (<http://www.vam.ac.uk/content/articles/t/the-ceramics-galleries-old-and-new/>)

Victoria and Albert Müzesi'nde bulunan seramiklerin yaklaşık 26.000 adedi "Seramik Çalışma Galerileri"nde yer almaktadır. Seramik Çalışma Galerileri Victoria and Albert Müzesi'nin 6. katında, **Çin seramiklerinin yer aldığı Oda 136** (TheCurtain Foundation Galerisi), **Asya ve Avrupa seramiklerinin yer aldığı Oda 137** (TheCurtain Foundation Galerisi), **İngiliz (Britanya) seramiklerinin yer aldığı Oda 138** (Harry ve CarolDjanogly Galerisi), **İngiliz (Britanya) ve Avrupa seramiklerinin yer aldığı Oda 139** (TheCurtain Foundation Galerisi) olmak üzere toplam dört ayrı bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin hepsinin merkezlerinde o bölümde bulunan seramikler hakkında bilgi veren teşhirler, üretim yerleri, üretim teknikleri ve dekor tekniklerine göre düzenlenmiştir.

Victoria and Albert Müzesi'nde Seramik Çalışma Galerileri dışında yaklaşık 3000 seramik eserin sergilendiği altı galeri daha yer almaktadır. Bu galeriler şöyledir: **Oda 140'da 1900'lerden Sonra Fabrika Seramiği, Oda 141'de Çağdaş (McAulay Galerisi), Oda 142'de 20. Yüzyıl Stüdyosu (Lydia ve Manfred Govry Galerisi), Oda 143 Seramik Yapmak (Timothy Sainsbury Galerisi), Oda 144'de Mimari Seramikler (Headley Trust Galerisi), Oda 145'de Dünya Seramikleri.** (<http://www.vam.ac.uk/page/c/ceramics-galleries/>)

Burada incelenen çiniler Kütahya seramiklerinin karakteristik özelliğini taşımaktadır. Odalarda bulunan çinilerin dışında depolarda da çiniler bulunmaktadır. Araştırmanın önemi de bu çinilerin daha önceden bir kısmının ortaya çıkmamasından kaynaklanmaktadır.

Müzedede bulunan Kütahya Çinilerine ilişkin tanımlamalar incelendiğinde, eserler ile ilgili fiziksel tanımlama bilgilerinin eksikliği dikkati çekmiştir. Yazıda eserlerle ilgili bilgiler, müze bilgilerine sadık kalınarak verilmiştir. Fakat ölçü ve renk bilgileri dışında motifler hakkındaki geleneksel terimler ve yorumlamalar düzeltilmiştir. Bu eserlerin desenlerini açıklayacak yeterince kaynak olmadığı için, desen kompozisyonlarının ve motiflerin tanımlarının bilinmemesine neden olmuştur.

Resim 1

Eser müze deposundadır. Müze numarası 1322-1893'tür. Koleksiyon kodu MES' dir. Yapım yeri Kütahya'dır. Üretim tarihi 1750 olarak verilmiştir. Bünye malzemesi fritli bünye'dir. Dekor tekniği sıraltı fırça dekorludur. Ebatları 21x21 cm ve 1.4cm kalınlığındadır.

Müzedede tanımlayıcı bilgisi; kare karo, fritli bünye, rokoko tarzında çok renkli dekorlu, Türkiye (Kütahya), 1750 civarı olarak belirtilmiştir.

Çininin Fiziksel tanımlaması ise, fritli bünye, kare, beyaz zemin üzerine renkli dekor yapılmıştır; merkezde süslemeli bir panel, baklava formlarının içinde noktalamalarla dekore edilmiştir; bu panelin her köşesine bir melek çocuk tasviri yerleştirilmiştir. Bu karo yurt dışına bir sipariş için, barok üslupta yapılmıştır (bkz. Resim 1).

Resim 2

Seramik eğitim galerisi, Asya &Avrupa, oda 137, vitrin (w), raf 1 'de bulunmaktadır. Müze numarası 140-1885 olarak verilmiştir. Koleksiyon kodu MES olarak geçmektedir. Yapım yeri Kütahya'dır. Üretim tarihi yaklaşık olarak 1740'tır. Bünye malzemesi fritli bünye olarak tespit edilmiştir. Dekor tekniği sıraltı fırça uygulamalıdır. Ölçüleri ise uzunluk: 26.3 cm genişlik: 13 cm'dir.

Tanımlayıcı bilgi; karo, fritli bünye, sarı, yeşil ve siyah renklerle tasvir edilmiş melekler, Türkiye (Kütahya), 1740 civarı.

Çininin fiziksel tanımlaması ise fritli bünye, bordür karo, şeffaf sıraltında renkli dekorlanmış melek tasvirleri ve haç formları olarak belirtilmiştir (bkz. Resim 2).

Resim 3

Eser müzenin deposundadır. Müze numarası 140C-1885'dir. Koleksiyon kodu MES olarak geçmektedir. Yapım yeri Kütahya'dır. Üretim tarihi 1733 olarak belirlenmiştir. Bünye malzemesi Fritli bünye. Dekor Tekniği :Sıraltı. Ölçüleri : 19x9 cm ölçülerin

Tanımlayıcı Bilgi :Karo, Sıraltı mavi renkle dekorlanmış fritli bünye, Türkiye (Kütahya), 1733 civarı.

Fiziksel Tanımlama : Fritli bünye, bordür karo, şeffaf sıraltında mavi renkle dekorlanmış helezonik yapraklar ve stilize çiçek motifleri kullanılmıştır. Ulama desen olarak tasarlanmıştır (bkz. Resim 3).

Resim 4

Eser Müzenin deposundadır. Müze numarası 1321-1893'tür. Koleksiyon kodu MES'dir. Yapım yeri Kütahya'dır .Üretim tarihi 1850-1893 yılları arası olarak verilmiştir. Bünye malzemesi fritli bünyedir. Dekor Tekniği sıraltı fırça dekorludur. Ölçüleri : 20.6 cm uzunluğunda 11.1cm enindedir.

Tanımlayıcı Bilgi : Karo, Fritli bünye, Çok renkli sıraltı tekniği, Turkey (Kütahya), 1850-1893.

Eserin fiziksel tanımlaması şu şekilde yapılmıştır; fritli bünye, bordür karo, dikdörtgen, beyaz zemin üzerine turkuaz mavi ve açık sarı ile dekorlanmıştır. Ayrıca siyah renkle tahrirlenmiştir; geleneksel çiçek formları simetrik olarak yerleştirilmiş ve ulama şeklinde tasarlanmıştır (bkz. Resim 4).

Resim 5

Eser Seramik Eğitim Galerisi, Asya&Avrupa, Oda 137, Vitrin 27, Raf 8'dedir. Müze Numarası 792A-1892 olarak verilmiştir. Koleksiyon kodu MES'dir. Yapım yeri Kütahya'dır. Üretim tarihi 1700-1800 yılları arasında olduğu düşünülmektedir. Bünye malzemesi fritli bünyedir. Dekor tekniği sıraltı fırça dekorludur. Ölçüleri ise 22.85 cm uzunluğunda 18.1 cm yüksekliğindedir.

Tanımlayıcı Bilgisi; İki parçalı karo takım, Fritli bünye, Mavi renkle boyanmış zemin rumi motiflerle desenlenmiştir.

Fiziksel Tanımlama : İkili panel grubundan bir karo, fritli bünye, dikdörtgen, duru bir şekilde kobalt ile renklendirilen zemin üzerinde arabesk desenli geniş yapraklar yerleştirilmiş ve siyah, mangan moru ve yeşil renkler detaylarda kullanılmıştır (Müze kaynaklarında arabesk olarak tanımlanan motif bizim tezyinatımızda ulama rumi deseni olarak isimlendirilmiştir) (bkz. Resim 5).

Resim 6

Eser Seramik Eğitim Galerisi, Asya &Avrupa, Oda 137, Kasa 28, Raf 8 de bulunmaktadır. Müze Numarası 792-1900 'dir. Koleksiyon kodu MES olarak verilmiştir. Yapım yeri Kütahya'dır. Üretim tarihi 1660 olarak belirlenmiştir. Bünye malzemesi fritli bünyedir. Dekor tekniği sıraltı fırça dekorludur. Ölçüleri 25.4x 25.4 cm'dir.

Tanımlayıcı Bilgi : Karo, fritli yapı, beyaz astarlı zemin mavi ve yeşil renklerle dekorlanmış, Türkiye (Kütahya), ca. 1660-1663.

Eserin fiziksel tanımlaması; karo, fritli bünye, beyaz astar üzerine mavi ve yeşil ile dekorlanmıştır. Kompozisyon, bir nişin altında kıvrımlı dallar üzerinde birbirine sarılmış arabesk motiflerle ve köşebentler ise turkuaz zemin üzerinde arabesk (Müzenin arabesk olarak tanımladığı kompozisyonda asıl desenler hatai, penç, karanfil ve rumi motiflerinden oluşmaktadır) motiflerle düzenlenmiştir (bkz. Resim 6).

Müzedede sergilenen 68 adet Kütahya çini eser bulunmaktadır. Bunların içerisinde daha görülmemiş birçok farklı form ve desen anlayışında bulunmaktadır. Araştırmamız sırasında müze ile yazışmalar sonucunda eserleri incelememiz için bize olanaklar sunulmuştur. Burada müzecilik anlamında da çok önemli bir yaklaşımı deneyimleme şansımız olmuştur. Gerekli izinler alındıktan sonra Müzenin bu açıdan da farklı çalışmalara olanak sağlamış olması ülkemizdeki kültür varlıklarının daha farklı ortamlarda incelenebilmesinin gerekliliği göstermektedir.

Ayrıca müzede depolarda bulunan fotoğraflandırılmamış birçok eserin bulunduğu da bilinmektedir. Müze veri tabanı üzerinden takip edildiği zaman, yeni eserlerin halen eklendiği görülmektedir. Bu da makale araştırmasının daha ileriki zamanlarda yeni eserlerden yoksun olabileceğini göstermektedir.

Araştırmam sonucunda çinilerin tümünde sıraltı fırça dekoru görülmektedir. Dekorlarda daha çok antimon sarısı, turkuaz tonları, krom yeşili ve tonları, mangan moru, kırmızı, kobalt mavisi tonları boyalar ve siyah tahrir kullanılmıştır. Burada, boyaların uygulanışı tipik Kütahya fırça tekniğini barındırmaktadır.Tahrirli bölgeden taşan boyalar veya fırınlamada derecenin geçmesi sonucu akan boyalar özellikle gözlemlenmektedir. Kütahya çini sanatının, İznik çini sanatından farklı bir disiplin olarak tarzının özgünlüğü o dönem içinde kalmıştır.

Müzenin elinde bulundurduğu Kütahya Çinilerine ilişkin tanımlamaları incelendiğinde, eserler ile ilgili fiziksel tanımlama bilgilerinin eksikliği dikkati çekmiştir. Makalede eserlerle ilgili bilgiler, müze bilgilerindeki eksiklikler giderilmeye çalışılarak yapılmıştır. Burada görülen problem ve eksiklikler;bu eserlerin desenlerini açıklayacak yeterince kaynak olmadığı için, desen kompozisyonlarının ve motiflerin tanımlarının bilinmemesine neden olmuştur. Fakat uzun bir zaman dilimi ve araştırma olanağı sağlandığında, ülkemizdeki mevcut çinilerle kıyaslanarak bazı eserlerin üretici bilgilerine ulaşılabilceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak bu makale, bir müzede yer alan eserlerin sadece kataloglanması değil, çinilerin belirlenmesi ve durum saptaması açısından belge niteliğinde olmasıdır. Bunun yanı sıra Kütahya gibi bir merkezin kendi kimliğini yakalamada önemli bir kaynak olabilir. Bir çok müzede tıpkı bu makale gibi araştırma yapılacak eserler araştırılabilir ve çalışma olanağı sağlanabilir.Bu makale ile Kütahya da piyasa adına üretilen çalışmalar yerine, köklerine daha yakın olan kimlik kazanmış Kütahya çinileri üzerine çalışmalar yapılarak, hatta kültür bakanlığı desteği ile de bu gerçekleştirilerek, daha kimlikli eserler üretilebilir.

KAYNAKÇA

BONYTHON, Elizabeth; The Great Exhibition The Life and Work of Henry Cole, V&A Yayınları, Londra, 2003.

SÜRELİ YAYINLAR

ARTİST, Victoria ve Albert Müzesi, Koleksiyon Oluşturma Süreci, Şubat 2007, Windward Yayınları.

İnternet Kaynakçası

Room 136: Ceramics Study Galleries China (Oda 136: Seramik Çalışma Galerileri Çin)
<http://www.vam.ac.uk/content/articles/r/ceramics-study-galleries-china-room-136-level-6/> (06.08.2010)

Room 137: Ceramics Study Galleries Asia and Europe (Oda 137: Seramik Çalışma Galerileri Asya ve Avrupa)
<http://www.vam.ac.uk/content/articles/r/ceramics-study-galleries-asia-and-europe-room-137-level-6/> (06.08.2010)

Room 138: Ceramics Study Galleries Britain (Oda 138: Seramik Çalışma Galerileri Britanya)
<http://www.vam.ac.uk/content/articles/r/ceramics-study-galleries-britain-room-138-level-6/> (06.08.2010)

The Ceramics Galleries: Old and New (Seramik Galerileri Eski ve Yeni)
(<http://www.vam.ac.uk/content/articles/t/the-ceramics-galleries-old-and-new/>)
(06.08.2010)

V&A The formation of the Ceramics Collections, (V&A Seramik Koleksiyonunun Oluşumu)
(<http://www.vam.ac.uk/content/articles/t/the-formation-of-the-ceramics-collections/>)
(06.08.2010)

V&A Ceramic Galleries, (V&A Seramik Galerileri)
(<http://www.vam.ac.uk/page/c/ceramics-galleries/>) (06.08.2010)

Victoria and Albert Museum, Ceramics (Victoria ve Albert Müzesi Seramikler),
<http://www.vam.ac.uk/page/c/ceramics/> (06.08.2010)